



اهمیت کتاب و کتابخوانی در رشد جوامع

واحد تالیف اداره پژوهش

دانش‌آموزان و دانشجویان را به ارمغان آورده و در فرجام، به تولید اندیشه، دانش و رشد فرهنگ مطالعاتی جامعه منجر شود. در واقع، کسی که در کتابخانه قدم می‌نهد، به گلگشت دل‌انگیز در مجمع دانشمندان و دانایان قدم نهاده است.

خوشبختانه برخورداری فرهنگ ارزشمند ما از ریشه‌های قوی و متقن، نگرش‌ها و پویس‌های فرهنگی ما را قدرت و استحکام فزاینده‌ای می‌بخشد؛ زیرا ما با فرهنگی رشد کرده‌ایم که تمامی جلوه‌های افتخارآفرینش، نموده‌های راستین فرهنگی‌اند. نخستین جلوه‌باشکوه چنین ارزشی را می‌توان در ابتدای برنامه‌های پیامبر عظیم‌الشان اسلام یافت، که رسالتش را با فرمان «خواندن» از سوی خداوند آغاز می‌کند و پی می‌گیرد. در

مطمئن و کارآمد در بهینه‌سازی فضای فرهنگی جامعه مورد استفاده قرار گیرد. تجربه جهانی نشان می‌دهد که رشد و توسعه تمدن‌ها، ریشه در رشد فکری و فرهنگی هر جامعه دارد و بدون رشد فرهنگ کتابخوانی در جوامع، نمی‌توان به رشد هیچ تمدنی دل خوش کرد. باید تأکید کرد که علی‌رغم رشد رسانه‌های گوناگون جمعی تاکنون هیچ رسانه‌ای نتوانسته است نقشی را که کتاب در رشد تمدن‌ها داشته است، ایفا نماید.

نقش کتابخانه در انتقال علوم به افراد، بسیار سازنده است. از این رو، کتابخانه را می‌توان به‌عنوان کانون همایش صاحب‌نظران و موزه پرتراوت اندیشمندان در نظر گرفت. این نهاد کانونی، می‌تواند بالندگی و شکوفایی استعدادهای

موضوع کتاب و کتابت در رشد حیات اجتماعی تأثیر بسزایی دارد. روح یک جامعه در پرتو این مهم بارور می‌شود و به همین دلیل میراث فرهنگی و تمدن اسلامی همیشه مملو از کتاب‌های بزرگانی است که افتخار جامعه بشری بوده و همه همت اولیای دین اسلام بر این بوده است که بندگان خدا را به‌سوی روشنایی کتاب رهنمون شوند. چنانکه کلام الهی با توجه به قلم آغاز شده: (علم بالقلم) و در جایی دیگر می‌فرماید: (ن والقلم و ما یسطرون) کتاب از دیرباز، حافظ و احیاکننده تفکر و اندیشه‌های والا و منبع عظیمی بوده است که طالبان علم، اندیشه و حقیقت را سیراب نموده، ارزیابی شرایط و امکانات موجود فرهنگی مبین این نکته است که امروزه کتاب می‌تواند به‌عنوان یک وسیله

همین فرهنگ مقدس است که خداوند یگانه، به قلم و حرمت آن سوگند یاد می‌کند و معجزه جاودانه آخرین سفیر الهی را یک کتاب آسمانی تشکیل می‌دهد. وقتی جهل و بی‌خبری، جامعه‌ای را از پای درآورد، یا شبهه‌ها ذهن جوانان را فلج کند، بدون شک یکی از مهم‌ترین کارهایی که می‌تواند آفت جهل را بزداید، مطالعه است و آنچه می‌تواند شبهه‌های ذهنی را دفع کند و ایمان و اطمینان را به قلب‌ها باز آورد، کتاب‌خوانی است. گرفتاران در چنبره پرسش‌ها و محاصره‌شدگان در میان انبوه شبهه‌ها، می‌توانند برای استمداد فکری به کتابخانه مراجعه کنند و از آنجا نیرو گیرند و به جنگ شبهه‌ها بروند و پاسخی در برابر القانات و شبهه‌افکنی‌های دیگران بیابند. جایگاه کتاب و کتابت در آموزه‌های دینی دانش‌اندوزی و کتاب‌خوانی در اسلام، از جایگاه والا و شأن عالی برخوردار است. روایت‌های گوناگونی از پیامبر خدا و ائمه معصومین (علیهم‌السلام)، موجود است که پیروان دین مبین اسلام را به دانش ورزی و کتاب‌خوانی توصیه و سفارش فرموده‌اند. پیشوایان دینی ما هم مسلمانان را به حفظ و نگهداری کتاب‌ها توصیه فرموده و از این رهگذر، اهمیت فرهنگ مکتوب را به مردم یادآور شده‌اند. از جمله در حدیثی می‌خوانیم که امام حسن مجتبی (علیه‌السلام) فرزندان و برادرزادگان خود را جمع کرد و درباره حفظ دانش و نوشتن آن، چنین سفارش فرمود: «شما کوچک‌ترهای قوم هستید و به‌زودی بزرگان قوم خواهید شد. پس دانش بیاموزید. هر کس از شما نتواند علم را حفظ کند و به‌خاطر بسپارد، آن را بنویسد و در خانه‌اش قرار دهد». کتاب، کانون پرطراوت و شاداب اندیشمندان و اهالی معرفت است. همانگونه که در باغ و بوستان، خاطر آدمی شاد و پرنشاط می‌شود، سفر به بوستان کتاب و مطالعه ژرف آن نیز مشام جان را شاداب و خرم می‌سازد. آدمی وقتی به مطالعه می‌پردازد، احساس نشاط می‌کند و روحش بالنده می‌شود؛ لذا می‌توان گفت

که هیچ میراثی، سودمندتر و باارزش‌تر از کتاب نیست؛ زیرا کتاب، مایه آرامش روحی انسان است و به او حکمت‌های جان‌پرور می‌آموزد و ایمان و اطمینان را به قلب وی هدیه می‌کند. بر همین مبناست که در احادیث اسلامی، از کتاب، به عنوان بوستان دانشمندان یاد شده و همدم و سخنگویی شایسته به‌شمار آمده است. از جمله، امام علی (علیه‌السلام) در این باره چنین فرمود: «کتاب، بستان‌های عالمان و دانشمندان است.» حال که اینگونه است، بیایید هر روز کتابی بگشاییم و ارزش‌های لحظه‌های انس با این همدم و رفیق صمیمی را به نیکی درک کنیم.

کتاب، معلمی ساده و صمیمی و همواره در دسترس است که بی‌ادعا و بی‌تکلف، آنچه دارد، در اختیار ما می‌گذارد. مطالعه، چنانچه با قصد خالص صورت پذیرد، عبادتی بزرگ به‌شمار می‌آید. انس با کتاب، در حقیقت، حضور در پیشگاه اندیشمندان و فرزندان زمان‌های گوناگون است. صفحات کتاب، معابد اهل علم و محراب‌های پاک دانشجویی و دانش‌آموزی است. هر کس با کتاب و مطالعه بیگانه است، غریب و بی‌مونس است. کتاب، می‌تواند در راه شکوفایی و بالندگی افراد و جوامع، نقش بنیادین ایفا

**وقتی جهل و بی‌خبری،
جامعه‌ای را از پای درآورد،
یا شبهه‌ها ذهن جوانان را
فلج کند، بدون شک یکی
از مهم‌ترین کارهایی که
می‌تواند آفت جهل را بزداید،
مطالعه است و آنچه می‌تواند
شبهه‌های ذهنی را دفع کند و
ایمان و اطمینان را به قلب‌ها
باز آورد، کتاب‌خوانی است.**

کند و به مطالعه‌کننده، در شناخت سره از ناسره، کمک رساند. به‌خاطر همین نقش سازنده کتاب در امور فردی و اجتماعی است که حضرت امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: «کتاب‌هایتان را خوب نگهدارید که در آینده به آنها نیاز خواهید داشت.» در **قران کریم** ۳۲۲ بار کتابت در ۳۷

صیغه مختلف به‌کار رفته است. کتاب، در بردارنده اندیشه‌ها و تفکرات اندیشه‌وران و نخبگان ملت‌ها و امانت‌دار عقلانیت و خردورزی است. کتاب، به سان باران رحمتی است که هر انسان تشنه‌ای می‌تواند از آن سیراب گردد، جرعه جرعه بنوشد و مزرعه حیات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خود را با آن، خرم، آباد و شادان سازد. پس بجاست که همه با هم، قدردان کتاب و مطالعه باشیم، با کتاب انس بگیریم، از جام اندرزها، تجربه‌ها و معرفت آن بنوشیم تا سرمست دانایی و آگاهی شده و به‌سوی شاهره حقیقت، رهنمون شویم.

مولا امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) می‌فرماید: «کسی که با کتاب‌ها آرامش می‌یابد هرگز آسایش از او سلب نمی‌شود.»

- کتاب، بهترین گوینده و سخنران است.
- کتاب، بوستان دانشمندان است.

خوشتر زکتاب در جهان یاری نیست در غمگین زمانه غمخواری نیست هر لحظه بگوشه تنهایی صدراحت هست و هرگز آزاری نیست (جامی)

سفارش امام حسن علیه‌السلام کتاب وسیله‌ای است که دانش بشری به مدد آن از تباه‌شدن مصون می‌ماند و به آیندگان منتقل می‌شود.

رهبر معظم انقلاب درباره وضعیت کتاب و کتاب‌خوانی در کشور، درد دل‌ها و رهنمودهایی دارد که راه‌گشا و شنیدنی است. ایشان در این زمینه می‌فرمایند: «من هر زمانی که به یاد کتاب و وضع کتاب در جامعه خودمان می‌افتم، قلباً غمگین و متأسف می‌شوم. این به‌خاطر آن است که در کشور ما به هر دلیلی که شما نگاه کنید، باید کتاب اقلاده برابر

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

این میزان، رواج و توسعه و حضور داشته باشد. اگر به دلیل پرچمداری تفکر اسلامی و حاکمیت اسلام به حساب بیاورید، این معنا صدق می‌کند؛ چون اسلام به کتاب خواندن و نوشتن، خیلی اهمیت می‌دهد. اگر هر منصفی به بیانات نبی مکرم اسلام و ائمه (علیه‌السلام) و پیشوایان اسلام نگاه کند و ببیند که اینها در چه زمانی به کتاب و کتاب‌خوانی دعوت می‌کردند و فرا می‌خواندند، همه افسانه‌ها از ذهنش شسته خواهد شد.»

یادمان باشد سنگ‌بنای جامعه مبتنی بر دانایی و علم‌محوری، مطالعه و اطلاعات می‌باشد و با دانش، اطلاعات و بینش قوی می‌توان در مقابل شیوه‌های نوین استعمار قدرت‌های استکباری قد علم کرد. به‌راستی اگر در جامعه ایرانی، فرهنگ مطالعه و نیاز به دانستن نهادینه شود، آیا می‌توان تصور نمود که روزی کشوری اجنبی در خیالاتش هم ما را اسیر و گرفتار کند؟

کتاب و کتابت در کشورهای توسعه‌یافته و نظر اندیشمندان جهان

کتاب و کتاب‌خوانی و میزان گرایش به مطالعه، امروزه یکی از شاخص‌های توسعه به‌شمار می‌رود.

گرچه کشورهای در حال توسعه نزدیک به ۸۰ درصد جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند، اما کمتر از ۳۰ درصد کتاب‌های مصرفی جهان را تولید می‌کنند و کمتر از این نسبت نیز به کتاب‌خوانی مشغول هستند، این در شرایطی است که کشورهای پیشرفته یا توسعه‌یافته که حدود ۲۰ درصد جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند، ۷۰ درصد کتاب‌های مصرفی جهان را تولید می‌کنند.

کشورهای اروپایی حدود ۱۵ درصد جمعیت جهان را در خود جای داده‌اند، اما در سال ۱۹۹۰ بیش از نصف کتاب‌های مصرفی جهان را تولید کرده‌اند، اروپا در سال ۱۹۹۱ به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت خود، ۸۰۲ عنوان کتاب منتشر کرده است، اما در قاره آسیا در همین سال به ازای هر یک میلیون نفر آسیایی ۷۰ عنوان و در قاره آفریقا به ازای هر یک

میلیون نفر آفریقایی فقط ۲۰ عنوان کتاب منتشر شده است.

مشکل کتاب در جهان سوم، تنها به کمبود تولید و نشر کتاب محدود نمی‌شود، مشکل اساسی این است که حتی اگر کتاب‌های زیادی هم در این کشورها منتشر شود، میزان افراد استفاده‌کننده از این کتاب‌ها (کتاب‌خوان‌ها) بسیار پایین است.

کارلایل، کتابخانه را «دانشگاهی برای همه» می‌نامد و برخی نیز به دلیل اهمیت فزاینده آن در پیشرفت حیات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، کتابخانه عمومی را به قلب جامعه تشبیه کرده و زندگی افراد را بدان وابسته دانسته‌اند.

اسمیت

اولیور کولد اسمیت، یکی از نویسندگان سرشناس غربی، درباره کتاب می‌نویسد: «وقتی که دفعه اول، یک کتاب خوب می‌خوانم، مانند آن است که با یک دوست جدید آشنا شده‌ام. وقتی که همان کتاب را دو مرتبه می‌خوانم، مانند آن است که با دوست قدیمی، مجدداً ملاقات کرده‌ام.»

جاحظ

جاحظ، یکی از ادیبان مشهور و دانشمند معروف جهان اسلام است. وی درباره کتاب، سخن جالبی دارد. ایشان در این باره می‌گوید: «کتاب، درختی است که همیشه پر بار و پرمیوه و ثمر است. کتاب، هم‌نشینی است که تو را خسته و ملول نمی‌سازد. دوستی است که تو را فریب نمی‌دهد. رفیقی است که به تو آزار نمی‌رساند. اگر مطالعه کتاب هیچ فایده‌ای نداشته باشد، جز همین که تو را از ایستادن بی‌بهره در منزل و نگاه کردن به عابران باز دارد، کفایت می‌کند.»

ساموئیل اسمایلز

اسمایلز، در مورد فایده‌های کتاب می‌گوید: «کتاب، برای طبقات مختلف مردم مفید است. چه بسیار کسانی که قوای افسرده و خاموش آنان، پس از خواندن تاریخ حیات بعضی رجال بزرگ، شعله‌ور شده است و در خود، استعداد کافی احساس نموده، از تنگنای بطالت به

شاهراه کار و سعادت افتاده و رشته زندگی را به کلی تغییر داده‌اند. گاه، کتاب انسان را سراپا شعله و همت و غیرت و نشاط می‌کند.»

• بعضی کتاب‌ها را باید چشید، برخی را باید بلعید و معدودی را باید جوید تا قابل هضم شود.

سر فرانسیس بیکن

• کتاب، بزرگترین اختراع بشر است.

ویلیام شکسپیر

• کتاب خوب، کتابی است که به انتظار و توقع گشوده و با سود و رضایت بسته شود.

آلکوت

• تو در یک شب این کتاب را می‌خوانی و من موی خود را برای نوشتن آن سپید کرده‌ام.

سوئه

• هنگام مطالعه کتاب، طرف صحبت فقط دانشمندان هستند.

مارتیمز جی آدلر

• کتابی که می‌خوانی، نباید به جای تو فکر کند، بلکه باید تو را به اندیشیدن وادارد.

جیمز مک واش

• اگر یکی از مشتاقان کتاب هستید، بزرگترین خوشبختی جهان را دارید.

ژول کارداتی

به‌وجود آوردن فرهنگ مطالعه در جامعه، مستلزم تدوین و اجرای برنامه‌هایی است که عادت به مطالعه را رونق می‌بخشد. پس برای رسیدن به شرایط مطلوب چاره‌ای نداریم جز آنکه عادت به کتاب‌خوانی را از دوران کودکی در افراد ایجاد کنیم کتاب باید والاترین جایگاه را در گستره‌های فردی و اجتماعی دارا باشد؛ حال آنکه سوگمندان و به دلایلی گوناگون، اکنون کتاب از چنین موقعیتی به شایستگی در جامعه ما برخوردار نیست و هنوز مطالعه به عنوان یک نیاز دائمی برای همگان مطرح نمی‌باشد. این مسئله، باتوجه به چنان پیشینه درخشان و درک ضرورت‌ها و نیازهای این زمان، درخور تأمل فراوان است و بازنگری آن باید از اولویت‌های زندگانی ما باشد.